

פרשת כי תצא

עיינו בפרק כד פסוק טז, ובדברי רש"י. מקור דברי רש"י הוא סוגיית הגמ' בטהרות וכן כתוב:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כז עמוד ב

משנה. ואלו הן הקרובין: אחיו, ואחי אביו, ואחי אמו, ובעל אחותו, ובעל אחות אביו, ובעל אחות אמו, ובעל אמו, וחמיו, וניסו. הן ובניהן וחתניהן, וחורגו לבדו. אמר רבי יוסי: זו משנת רבי עקיבא. אבל משנה ראשונה: דודו, ובן דודו, וכל הראוי ליורשו, וכל הקרוב לו באותה שעה. היה קרוב ונותרחק - הרי זה כשר. רבי יהודה אומר: אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה - הרי זה קרוב. האוהב והשונא. אוהב - זה שושבינו, שונא - כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה. אמרו לו: לא נחשדו ישראל על כך.

גמרא. מנהני מילי? - דתנו רבנן: לא יומתו אבות על בנים, מה תלמוד לומר? אם ללמד שלא ימותו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות - הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו. אלא, לא יומתו אבות על בנים - בעדות בנים, ובנים לא יומתו על אבות - בעדות אבות. ובנים בעון אבות לא? והכתיב [פוקד עון אבות על בנים] - התם כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן. כדתיניא: ואף בעונות אבותם אתם ימקו - כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אתה אומר כשאוחזין, או אינו אלא כשאין אוחזין? כשהוא אומר איש בחטאו יומתו - הרי כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן.

ובקצרה כך כתב אבן עזרא

(טז) ותועי רוח שאלו, איך אמר הכתוב לא יומתו אבות, ובמקום אחר אמר פוקד עון אבות (שם' כ' ה)? ושאלתם תהו, כי לא יומתו אבות על בנים - מצוה על ישראל, ופוקד עון אבות (שם) - על בנים הוא הפוקד. וכבר פירשתיו במקומו (שמות פרק כ פסוק ד).

1) מהי שאלתו של האבן עזרא ואיך הוא מיישבה.

חידושי הר"ן על מס' סנהדרין העלה את השאלה וכך הוא כותב

גמרא לא יומתו אבות בעדות בנים. וא"ת והא איצטרך קרא לגופי' שלא יומתו האבות בעון בניהם כדכתיב באמציה ואת בני המכים לא המית ככתוב בתורת משה לא יומתו אבות על בנים, איכא למימר דמקרא אינו יוצא מידי פשוטו דפשטי' דקרא הוא שלא יומתו אבות בעון בנים ומדרשו שלא יומתו בעדות בנים ומקרא אחד מתחלק לכמה טעמים כדכתיב אחת דבר אלהים שתים זו שמענו (לק' ל"ד א'), א"נ משום סיפיה דקרא דכתיב איש בחטאו יומתו, וכ"ת ולמאי איצטרך לן קרא שלא יענשו האבות בעון בנים וכי צריך לומר שאם הכה הבן את אביו או קלל אותו שלא נהרוג את האב, י"ל דעיקר קרא לא אתי לפוטרו מן העונש דהא פשיטא הוא, אלא שהוא אוהרה על הדבר שלא יעלה על לב המושל לשפוך חמתו על הבנים בעון האב או על האב בעון הבנים והיינו דכתיב ובני המכים לא המית:

- (2) יש בר"ן כמה תשובות לשאלת האבן עזרא, הסבירו את דבריו.
(3) עיינו היטיב בספר מלכים ב פרק יד שם ובספר דברי הימים ב פרק כה שם, מהו הקושי העולה מתוך הפסוקים הללו, נא ללמוד את דברי הספורנו ומה מתברר מדבריו

ספורנו

(טז) לא יומתו אבות על בנים. אפי' על חטא המרד במלכות ישראל שמנהג המלכים הקדמונים היה לחרוג גם את בניהם שלא יקומו לשונאים למלכות. כענין הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקומו ויירשו ארץ ומלאו פני תבל ערים. פי' שונאים כמו ויהי ערך. מ"מ אסרה תורה למלכי ישראל להרוג זה בשביל זה בחמלת ה' על עמו. וזה קיים אמציהו מלך יהודה כאמרו ויהי כאשר חזקה הממלכה בידו ויהרוג את עבדיו המכים את המלך אביו ואת בני המכים לא המית ככתוב בתורה בספר משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות:

הנצי"ב **בהעמק דבר** התייחס הבנת דברי הספורנו וכתב

לא יומתו אבות על בנים. לפי הפשט הוא כמשמעו בעון בנים וכמבואר בדה"י במלך אחז' ופשיטא שלא נצרך אזהרה זו למיתת ב"ד שאפילו להחוטא עצמו אין הורגין בלי עדים והתראה אלא מיירי בדין המלך שיכול להמית בדבר הנוגע למלוכה או בעון רציחה כמש"כ בס' שמות כ"א י"ד. מ"מ אין לו רשות להרוג האב בשביל הבן ולהבן בשביל האב אבל באשר משמעות המקרא מיירי גם בב"ד ע"כ בא בקבלה שהפי' הוא בעדות בנים

הרחב דבר שם

(הנה בדה"י ב' כ"ה כתיב ואת בניהם לא המית כי ככתוב בתורה בספר משה אשר צוה ה' לאמר לא וגו'. והלשון משונה והכי מיבעי בספר תורת משה. אבל כבר ביארנו לעיל א' ג' וד' י"ד דתורת משה לא מיקרי אלא פלפולה של תורה וכאן הוא להיפך. שעפ"י תורת משה משמע באופן אחר. אבל בספר משה היינו בפשט תורה שכתב משה הוא כך והיינו להמלך. וכן בס' יהושע ח' ל"ב וכתב על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל. דייק הכתוב אשר כתב ולא כמשמעות תורת משה בכ"מ:

- (4) מה הוסיף הנצי"ב בהסברת דברי הספורנו.
(5) חז"ל לא פירשו את הפסוקים כמו הספורנו, במה שונה הפירושים הללו.
(6) מה מחדש המשך חכמה בקטע הבא.

משך חכמה

משך חכמה דברים פרק כד פסוק טז

(טז) לא יומתו אבות על בנים. עיין סנהדרין כז - כח דדריש כל פסולי קורבה מכאן. וכפשוטו לא מפרש, דלא תימא בידי שמים מאי שייך. ועוד דלא מצאנו בכל משנה התורה שידבר על מה שבידי שמים - כמו כרת ומיתה בידי שמים - לבד נביא השקר שצריך להודיע להם במה יובחן הנביא ובמה יאמינוהו, יעוין שם. וכמו שאמר (לעיל יב, א) "אלה החוקים והמשפטים וכו' לעשות בארץ". ואם על דיני מלכות קאי, הלא גם (יהושע א, יח) "כל אשר ימרה את פיך יומת" לא נכתב בתורה, רק בעל פה נאמרה למשה בסיני, ואתא יהושע ואגמרה. ועיין מה שכתב (מלבי"ם) בפרשת בחוקותי סימן קיא. לכן דרשו ז"ל כי קאי על עדות בנים. וכתב "איש בחטאו יומתו" ללמד גם על

משפט בידי שמים ולרמז גם על דיני מלכות. וממה שכתוב במלכים - ב, יד, ה מבואר דגם על משפטי שמים ומשפט המלכים מיירי קרא. ולכן פריך בגמרא יבמות דף עט, א: והא כתיב "לא יומתו אבות על בנים" גבי בני שאול.

עיינו היטיב בדברי בעל **הכתב והקבלה** וכך הוא כותב :

(טז) אבות על בנים. בעדות בנים, וא"ת בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו (רש"י בסנהדרין כ"ז), הדבר ברור שאין דעתם להוציא קרא מפשוטו; דודאי כוונת המקרא ע"ד הפשט הוא כמ"ש הרע"ס וז"ל לא יומתו אבות על בנים אפי' על חטא המורד במלכות, שמנהג המלכים להרוג את בניהם כדי שלא יקומו לשונאים למלכות, כענין הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקומו וירשו ארץ ומלאו פני תבל ערים (פי' ערים שונאים כמו ויהי עריך), אמנם התורה אסרה למלכנו להרוג זה בשביל זה, בחמלת ה' על עמו, וזה קיים אמצי' מלך יהודא באמרו (מ"ב י"ד) ויהי כאשר חזקה הממלכה בידו ויך את עבדיו המכים את המלך לאביו ואת בני המכי' לא המית, ככתוב בס' תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. ע"כ.

וכבר העיר ע"ז הרב ר"ע פאנו (בספרו עשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ב פי"ג) וז"ל חלילה לה (לתורה) מן הגוזמות (אינה מדברת בדרך גיזום כמו שאר המדברים במליצה), והיא רחוקה מן השתופים ומן ההשאלות (כמו שרגילין המדברים ליפות הלשון בדרך שתוף השם או בדרך השאלה משם אחר), אלא שבעים פנים לתורה, וכל פן עולה לכמה טעמים (עד שנתנו דברי התורה לדרוש בע' פנים, מ"מ גם הדרך הפשוט אמת וצדקו יחדיו), אכן מצינו פסוק אחד מפרש חברו שלא כמדרש חכמים, ומשם ראי' ברורה שבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, כדברא במסכת יבמות (ד' כ"ד) והוא בד"ה (ב' כ"ה) באמצי' שהרג את הורגי אביו ואת בניהם לא המית ככתוב בתורת משה לא יומתו אבות על בנים, אלא כדאמרן [שגם פשוטו הוא אמת] עכ"ד בביאור. ובאמת אין זאת ראי' ברורה דהא קרא מסיים שם בד"ה גם סיפא דקרא כי איש בחטאו ימותו, וכן מסיים שם במלכים [יעו"ש שנוי לשון קצת], ומי ימר לן דארישא דקרא קסמיק, דלמא אסיפא בלחוד דאיש בחטאו ימותו קא סמיק, וסיפא דקרא בודאי בעון בנים קמיירי, כמפרש בדברי תלמוד הנ"ל;

אמנם ראי' ברורה יש יותר מן התלמוד עצמו, דמקשי (ביבמות ע"ט) סתמא דגמרא על דוד שמסר בני שאול להריגה על עון אביהם, והא כתיב לא יומתו אבות על בנים, הנה נראה מכאן שפשט הפסוק הוא כמשמעו; ואף בזה יש מקום לדחות ולומר דלא מרישא דקרא המובא בתלמוד קפריך אבל סמך אסיפא דאיש בחטאו יומתו, אע"ג דלא מייתי תלמודא הך סיפא (וכמ"ש התוס' כתובות ר"פ אלו נערות סד"ה אלו. ע"ש), מ"מ מפשטות דבריהם יראה שיש הבדל בין הדרשות הסותרות את הפשט לבין הדרשות המתחלפות מהפשט, כי הדברים המתחלפים הם בכח האפשר להיות שניהם צודקים, לכן בכ"מ שדרך הפשט אינו אלא נוטה ומחלף מעל הדרש לא מתנגד אליו אמרי' אין מקרא יוצא מדי פשוטו, והדרשה תידרש, כי אז יהי' פשוטו של מקרא כוונה אחת והדרשה כוונה שני', וז"ל הרב מגלת אסתר (בשרש השני לסה"מ), כשאמרו בגמ' סנהדרין מה ת"ל וגו' רצונם היא אי ללמד בלבד שלא יומתו אבות בעון בנים, הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו, לפי שדוחק הוא לומר שהכל יהי' מניעה אחת והוכפל הצווי בה לעבור עליו בלאו ועשה, אבל אין כוונתם שלא יהי' לו פשט אחר זולתי זה של עדות. עיי"ש. ולזה מצאנו בכמה מקומות בתלמוד אחרי שדרשו את המקרא, מקשו פשטי' דקרא במאי כתיב. ע' קדושין פ' ע"ב, עירובין ס"ג ב', חולין קל"ג א', ערכין ח' א', ולא יתעקש בזה רק איש נעוה לב. ויב"ע הרכיב שתייהן שתרגם לא יתקטלון אבהן לא בסהדות ולא בחובי בנין, ובנין לא יתקטלון לא בסהדות ולא בחובי אבהן:

7) דברי הכתב והקבלה כאן נוגעים למהות היחס בין הפשט לבין דרשות חז"ל, סכמו את דבריו
8) מה למדתם בדף הזה אודות המהות של ספר דברים.